

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

ΠΕΤΡΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

(Δ/ντρια Δημοτικού Σχ. Οινοφύτων)

E-mail: vanapetrou13@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο επιχειρεί να διερευνήσει τη σχέση εκπαίδευσης και κοινωνίας, σκοπεύοντας σε μια προσπάθεια κατανόησης του διττού ρόλου της εκπαίδευσης στην σημερινή εποχή, από τη μια συμβάλλοντας στην διατήρηση και αναπαραγωγή της κοινωνίας και από την άλλη στην «υπό όρους» κοινωνική μεταβολή. Γενικά είναι αποδεκτό από όλους, ότι η εκπαίδευση που παρέχεται στα σχολεία επιτελεί τη λειτουργία της οργανωμένης κοινωνικοποίησης των νεαρών μελών της, περιλαμβάνοντας αξίες και ιδανικά, αλλά και την διαμόρφωση μελλοντικής θέσης στην κοινωνία, σύμφωνα με το φύλο και την κοινωνική στρωμάτωσή τους. Επιλέγει τα παιδιά, συμβάλλει στην κοινωνική κατανομή και στην ένταξή τους σε μια θέση στην κοινωνική ιεραρχία, ανάλογη με αυτήν των γονιών τους. Ως ένα βαθμό μπορεί να θεωρηθεί αντιφατική η λειτουργία της εκπαίδευσης στην σύγχρονη εποχή. Από τη μια ο θεσμός της εκπαίδευσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο προώθησης, εφαρμογής και διεκδίκησης μιας πιο δίκαιης και ισότιμης κοινωνίας, ενώ από την άλλη συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων και κατ' επέκταση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Πώς είναι δυνατόν ένας θεσμός να συμβάλλει σε δυο εκ διαμέτρου αντίθετες λειτουργίες, πώς μπορούν να γίνουν κατανοητές οι σημερινές λειτουργίες του εκπαιδευτικού συστήματος; Παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις των δομολειτουργιστών Durkheim και Parsonς που μελετούν και εξετάζουν τη σχέση του εκπαιδευτικού θεσμού με τον πολιτισμό, την κοινωνία και την οικονομία, του Marx που εστιάζει στην διατήρηση και διαίωνιση της κοινωνίας μέσω σχέσεων κυριαρχίας και εκμετάλλευσης και στην βεμπεριανή προσέγγιση που εστιάζει στη σχέση εκπαίδευσης με την άσκηση κοινωνικής και πολιτικής εξουσίας. Αναλύεται η κοινωνικοποίηση στο χώρο του σχολείου και παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις των Bourdieu, Paseron, Bernstein, αναφορικά με την ανισότητα στην εκπαίδευση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Εκπαιδευτικός θεσμός, κοινωνικοποίηση, λειτουργίες εκπαίδευσης, επιλογή, κατανομή, κοινωνική ανισότητα, πολιτισμικό κεφάλαιο, αναπαραγωγή, διατήρηση, εκπαιδευτική ανισότητα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εκπαιδευτικός θεσμός στην σημερινή εποχή είναι δομημένος στην «αρχή της καθολικότητας», επιτρέποντας την πρόσβαση στην εκπαίδευση και τη φοίτηση στο εκπαιδευτικό σύστημα, προάγει μια πιο δίκαιη κοινωνία, αλλά ταυτόχρονα δεν αλλάζει ουσιώδεις πλευρές και σχέσεις με τις υφιστάμενες δομές της κοινωνικής οργάνωσης. Συμβαδίζει με την κοινωνία, αποτελεί μέρος της διακυβέρνησης και της διατήρησης της κοινωνικής δομής, είναι σκόπιμη, θεωρείται χρήσιμη και έχει αξιακό προσανατολισμό. Ως θεσμός αποτελεί ένα μέσο για να επιτευχθούν συλλογικοί στόχοι και να νομιμοποιηθούν όχι μόνο οι υφιστάμενοι κοινωνικοί κανόνες, αλλά και η μεταβολή αυτών προς επιθυμητούς προσανατολισμούς, ιδιαίτερα στη πρωτοβάθμια και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση, νομιμοποιώντας τις κυρίαρχες αξίες, γνώσεις και νόρμες.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ - Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ.

Οι εκπαιδευτικοί θεσμοί και ειδικότερα το σχολείο αποτελούν τον δεύτερο σημαντικότερο παράγοντα κοινωνικοποίησης του ατόμου. Σε κάποιες κοινωνίες όπως στην ελληνική, αλλά και στην γαλλική, όπου τα εκπαιδευτικά συστήματα κατέχουν υψηλή θέση στην εύρυθμη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού, η συμμετοχή στην εθνική-δημόσια εκπαίδευση αποτελεί την βάση για τη συμμετοχή στους δημόσιους θεσμούς, διαμορφώνει τη δημόσια εικόνα του ατόμου σε αντίθεση με την ιδιωτική του εικόνα που κατασκευάζεται από την οικογένεια (Healy,M.2013:26).

Παράλληλα η συμμετοχή του ατόμου στο σχολικό θεσμό καθορίζει αποφασιστικά την επαγγελματική εξέλιξη του, κατασκευάζει την ατομική και την συλλογική του ταυτότητα και συγκροτεί το ευρύτερο κοινωνικό του πλαίσιο, διαμορφώνοντας έτσι το δεσμό της πνευματικής κοινωνικοποίησης που καθορίζει το άτομο για την υπόλοιπη ζωή του. Αποτελεί σύμφωνα με τον Μυλωνά (1999) τον σημαντικότερο παράγοντα της κοινωνικής κινητικότητας και το πιο σημαντικό παράγοντα αναπαραγωγής των κοινωνικών τάξεων (Παπαδοπούλου,Δ.2012).

Όπως αναφέρει η Παπαδοπούλου (2012), μέσα από παγκόσμιες έρευνες όπως του Pierre Bourdieuu για τους «κοινωνικούς κληρονόμους» βλέπουμε την «κοινωνική διάκριση» και τον ρόλο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην ταξική αναπαραγωγή,

ενώ η θεωρία του Raymon Boudon αναφέρεται στην ανισότητα ευκαιριών και την άνιση πρόσβαση στην εκπαίδευση (Healy,M.2013).

Ολόκληρος ο εκπαιδευτικός θεσμός είναι οργανωμένος κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αναπαράγει την κοινωνική ανισότητα, προστατεύοντας παράλληλα τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις μέσω της επιταγής για συμμετοχή σε εκπαιδευτικά ιδρύματα και κατοχυρώνοντας τελικά μόνο εκείνους που έχουν υποστήριξη από την οικογένεια και από την καταγωγή (Πυργιωτάκης I.1989).

Η σχολική κοινότητα για την Healy (2013) μέσα από ένα πανίσχυρο μηχανισμό εντάσσει ή αποκλείει το άτομο πρώτα από το σχολείο και μετά από την κοινωνία. Άρα το σχολείο συνδέεται άμεσα με τον κοινωνικό δεσμό και τη διάρρηξή του, αφού δημιουργεί ισχυρούς κοινωνικούς δεσμούς. Αποκλείοντας τη συμμετοχή του παιδιού στην εκπαίδευση, όπως στις περιπτώσεις της φυλετικής ιδιαιτερότητας (παιδιά προσφύγων, ρομά, παιδιά μεταναστών) ή στις περιπτώσεις παιδιών άπορων και αποκλεισμένων οικογενειών που υποχρεώνονται νωρίς να βγούν στην αγορά εργασίας, διαρρηγνύει τους ήδη υπάρχοντες κοινωνικούς δεσμούς. Η αποκοπή από τον θεσμό της εκπαίδευσης, που αποτελεί έναν πνευματικό δεσμό είναι εξαιρετικά επώδυνη, δημιουργεί πνευματικό τραυματισμό και είναι μη ανατρέψιμη, καθώς δημιουργείται βαθύς στιγματισμός καθ όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου (Φακιολάς, N.2002).

Η σχολική διαρροή, η αποτυχία και η διακοπή της πορείας της κοινωνικοποίησης μέσα στην σχολική κοινότητα για τον Φλουρή (1989), οδηγούν το άτομο σε μια πορεία με σημαντικές και επιβαρυντικές συνέπειες για την υπόλοιπη ζωή του. Όπως προκύπτει από την έκθεση του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ στην ελληνική εκπαίδευση παρατηρείται ακραία εκπαιδευτική ανισότητα, αφού η πολιτική που ακολουθήθηκε έως σήμερα, δεν ήταν πλήρως αποτελεσματική ως προς την αντιμετώπιση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού από το σχολείο. Η υιοθέτηση διαφορετικής αντίληψης για το ρόλο του κράτους στον εκπαιδευτικό σύστημα όσο και για την ευθύνη αλλά και την ενίσχυση της εκπαιδευτικής μονάδας, μπορεί να αναδειχθεί σε βασικό μοχλό εφαρμογής αυτής της προσέγγισης (Ρουσσέας, Π. Βρεττάκος, Β.2006).

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ –(Κοινωνικές λειτουργίες της εκπαίδευσης).

Ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης σύμφωνα με την Καντζάρα (2008) είναι οι ανισότητες της εκπαίδευσης και κατ' επέκταση ο αναπαραγωγικός ρόλος του θεσμού αυτού σε σχέση με τις υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες. Το παραπάνω ζήτημα σχετίζεται άμεσα με τη σχέση του εκπαιδευτικού θεσμού με την κοινωνία, δηλαδή η επίδραση που ασκεί, αλλά και οι συνέπειες και οι επιπτώσεις από την παρεχόμενη εκπαίδευση και πιστοποίησης αυτής, στην λειτουργία των άλλων κοινωνικών θεσμών. Η εκπαίδευση ως διαδικασία προπαρασκευάζει το παιδί για τη συμμετοχή του σε μια συγκεκριμένη ομάδα της κοινωνικής ιεραρχίας, καθώς το σχολείο ακολουθεί ένα πρότυπο με το οποίο τα παιδιά είναι άμεσα εξοικειωμένα εξαιτίας της κοινωνικής προέλευσης τους (Φραγκουδάκη Α.1985).

Ο Durkheim και πολλοί μελετητές θεωρούν ότι η μεθοδική και οργανωμένη κοινωνικοποίηση είναι η πιο σημαντική λειτουργία της εκπαίδευσης. Οι δομολειτουργιστές μελετούν τη δυνατότητα του εκπαιδευτικού θεσμού να συμβάλλει στη διατήρηση της κοινωνίας. Ο Durkheim με την εργασία του «Παιδαγωγική Κοινωνιολογία» κατέδειξε ότι ο θεσμός της εκπαίδευσης είναι κοινωνικός. Κάθε οργανωμένη κοινωνία διακρίνεται από μια μορφή εκπαίδευσης, η οποία διαπαιδαγωγεί τα νεαρά μέλη σύμφωνα με το ιδανικό πρότυπο της ολοκληρωμένης προσωπικότητας (Αντωνοπούλου,Μ.2008).

Ο Durkheim αναφέρει, ότι ενώ η εκπαίδευση σε προγενέστερες εποχές μόρφωνε με διαφορετικό τρόπο και σκοπό τα μέλη των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, στρωμάτων και καστών, για την εποχή του αποτελεί ένα θεσμό καθοριστικής σημασίας που συμβάλλει στην διατήρηση και τη συνοχή της κοινωνίας. Άρα η ανάμιξη του κράτους δικαιολογείται και θέτει τις προϋποθέσεις λειτουργίας της εκπαίδευσης, της κοινωνικής συνέχειας και της κοινωνικής οργάνωσης, συμβάλλοντας στη μετάδοση και στη δημιουργία τη συλλογικής συνείδησης στα άτομα. Επομένως η πιο σημαντική λειτουργία του εκπαιδευτικού θεσμού είναι η κοινωνικοποίηση στις βασικές αρχές και αξίες που διακατέχουν την οργάνωση της κοινωνίας (Καντζάρα,Β.2008).

Ο Parsonς, σύμφωνα με την Φραγκουδάκη (1985) θεωρεί φυσικό το σχολείο να επιλέγει τους καλύτερους και ικανότερους, επιβραβεύοντας τις καλές επιδόσεις και την προσαρμογή των μαθητών στις ηθικές αξίες, ενώ αναφέρει ότι δυο είναι οι λειτουργίες της εκπαίδευσης: η κοινωνικοποίηση και η επιλογή ή η κατανομή. Η εκπαίδευση που παρέχεται, έχει σκοπό να κοινωνικοποιεί τα νεαρά άτομα, ώστε να αποδέχονται τις κοινωνικές αξίες και τα ιδανικά μιας κοινωνίας συμβάλλοντας έτσι στην κοινωνική συναίνεση. Η λειτουργία της επιλογής δηλώνει ότι το σχολείο βοηθά στην κατανομή των μαθητών στους αντίστοιχους ρόλους που θα κληθούν να εκπληρώσουν ως ενήλικες. Η κατανομή έχει σχέση με ρόλους του φύλου, αλλά και με το επάγγελμα που οι μαθητές θα ασκήσουν μετέπειτα ως ενήλικες. Η αξιολόγηση της επίδοσης σύμφωνα με την Καντζάρα (2011) αποτελεί ουσιαστικά επιλογή και κατανομή τους σε επαγγέλματα και επιστήμες με βάση τις δεξιότητες τους, την κοινωνική τους προέλευση, αμφισβητώντας έτσι την αξιοπιστία της «αρχής της αξιοκρατίας». Το εκπαιδευτικό σύστημα μέσα από εξετάσεις επιλέγει τους μαθητές, με αποτέλεσμα η επίδοση σε αυτές να επιδρά στην περαιτέρω εκπαιδευτική και επαγγελματική εξέλιξη. Ο Parsonς υποστηρίζει ότι η λειτουργία της κοινωνικοποίησης είναι σημαντική, αποτελώντας τη βάση της ομοφωνίας και συναίνεσης ανάμεσα στους ανθρώπους. Από τις προαναφερθείσες λειτουργίες της εκπαίδευσης γίνεται φανερό ότι οι σκοποί της μόρφωσης που παρέχονται, ξεφεύγουν από τα όρια της απλής εκμάθησης βασικών γνώσεων και καλλιέργειας της προσωπικότητας προς όφελος του μαθητή και αποκτούν νόημα μόνο όταν εξυπηρετούν κοινωνικούς σκοπούς, συμβάλλοντας έτσι στην διατήρηση της κοινωνικής συνοχής (Καντζάρα,Β.2008).

Οι μαρξιστικές προσεγγίσεις έδωσαν έμφαση στο αναπαραγωγικό και νομιμοποιητικό ρόλο της εκπαίδευσης ως προς την υφιστάμενη μορφή οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων και θέτουν δύο βασικούς προβληματισμούς σχετικά με τις λειτουργίες που επιτελεί η εκπαίδευση και τον τρόπο με τον οποίο τις επιτελεί. Αφετηρία αποτελεί η θέση ότι η εκπαίδευση έχει άμεση σχέση με την κοινωνία και αναπαραγάγει την καπιταλιστική δομή της. Οι κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές ανισότητες προκύπτουν από την διαίρεση των ανθρώπων σε δύο μεγάλα κοινωνικά στρατόπεδα τους κατόχους των μέσων παραγωγής και τους προλετάριους (Αντωνοπούλου, Μ.2008:99-100).

Ο όρος «λειτουργία» χρησιμοποιήθηκε με την έννοια του σκοπού και της πρόθεσης της κυρίαρχης τάξης. Η αναπαραγωγή, η διατήρηση δηλαδή της υφιστάμενης κοινωνίας σε μια επόμενη γενιά διαπιστώνεται σε επίπεδο αξιών, ιδεών και δεξιοτήτων. Η εκπαίδευση έχει σκοπό να ενσταλάξει στα παιδιά τις ιδέες, τις αξίες και τα ήθη που ευνοούν την καπιταλιστική κοινωνία μαθαίνοντας εκείνες τις δεξιότητες που θα τους είναι χρήσιμες στην αγορά εργασίας για την εξάσκηση εκείνου του επαγγέλματος ανάλογου όμως της κοινωνικής τάξης από την οποία προέρχονται. Έχει και κατανομητική λειτουργία, αφού κατανέμει /τοποθετεί τα παιδιά σε κοινωνικές θέσεις και νομιμοποιεί μέσω και των αρχών της ισότητας ευκαιριών και της αξιοκρατίας την ισχύουσα τάξη των πραγμάτων (Φραγκουδάκη,Α.1985).

Ο Althusser με το κείμενό του «Ιδεολογία και ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους» απέδωσε πρωτεύοντα ρόλο στο σχολείο όσον αφορά την αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων στις σύγχρονες κοινωνίες. Ουσιαστικά οι μαρξιστές βλέπουν δύο σχολεία. Το ένα οδηγεί σε ΑΕΙ και σε διανοητικά επαγγέλματα προετοιμάζοντας το παιδί για μακροχρόνιες σπουδές, ενώ το άλλο αποτελεί πέρασμα από τη στοιχειώδη μόρφωση στην αγορά εργασίας. Άρα επιβάλλεται ακούσια και χωρίς συνειδητή επιλογή ο καταμερισμός εργασίας (Καντζάρα,Β.2008).

Όπως αναφέρει η Λαμπίρη-Δημάκη (1974) η εκπαίδευση δεν αναπληρώνει κοινωνικές ελλείψεις, αλλά λειτουργεί αναπαραγωγικά ως προς την τάξη, ενώ ο Καραγιωργας (1999) στην έρευνά του για την φτώχεια στην Ελλάδα αμφισβητεί την απόλυτη σχέση εκπαίδευσης και κοινωνίας, αφού στην κατηγορία του φτωχού ανήκουν και άτομα με πανεπιστημιακή μόρφωση και μεταπτυχιακή εκπαίδευση. Η σχολική επιτυχία του μαθητή δεν θεωρείται ότι είναι άμεσο αποτέλεσμα των δικών του προσπαθειών και έτσι δεν ευθύνονται οι ίδιοι για μια ενδεχόμενη αποτυχία τους, όπως επίσης και για τη συμμετοχή τους στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας.

Σύμφωνα με τις βεμπεριανές προσεγγίσεις η βασική λειτουργία της εκπαίδευσης είναι πολιτικής φύσεως, αφού συμβάλλει στην άσκηση κοινωνικής κυριαρχίας, γιατί όποια κοινωνική ομάδα την ελέγχει, διαμορφώνει και την παραγωγή, δηλαδή παραδίδει στην κοινωνία ως έτοιμο το προϊόν και αυτό που παράγεται συμπορεύεται με τα συμφέροντα της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας. Η παραγωγή αυτή ως μόρφωση και ως σύνολο τίτλων σπουδών με τη σειρά της συμβάλλει, ώστε η κοινωνική θέση

ισχύος των ομάδων που την ελέγχουν, να διατηρείται και να αναπαράγεται (Αντωνοπούλου,Μ.2008).

Σήμερα οι προσπάθειες ελέγχου της εκπαίδευσης για την Κουτσελίνη-Ιωαννίδου (2013), σε οργανικό και διοικητικό επίπεδο διεξάγονται σε επίπεδο ελέγχου του Προγράμματος Σπουδών. Βέβαια στην πολιτική φύση συμπεριλαμβάνεται και η καλλιέργεια της θρησκευτικής, εθνικής συνείδησης και της εθνικής ταυτότητας που καλλιεργεί όχι μόνο ομοιογένεια αλλά και την αποδοχή της κυρίαρχης μορφής οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων. Αρκετά στοιχεία της βεμπεριανής προσέγγισης σχετίζονται με την μαρξιστική προσέγγιση που έχει ως βάση την πάλη των τάξεων. Στην μαρξιστική βέβαια τοποθέτηση τα συμφέροντα εστιάζονται στον οικονομικό τομέα, ενώ για τους βεμπεριανούς στην διεκδίκηση εξουσίας, δηλαδή στο πολιτικό πεδίο (Καντζάρα, Β.2008).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ - ΣΧΟΛΕΙΟ.

Ως διαδικασία η κοινωνικοποίηση δεν συντελείται και δεν πραγματοποιείται άμεσα, δεν είναι στατική ή παροδική, αλλά αντίθετα διαρκεί όσο και η ζωή του ατόμου. Το άτομο καλείται συνεχώς να εντάσσεται σε νέες ομάδες, να υιοθετεί και να αποδέχεται αξίες, στάσεις, συμπεριφορές, με αποτέλεσμα η κοινωνικοποίηση να παραμένει συνεχής και να αλληλεπιδρά ανάμεσα στη συλλογική και την ατομική συνείδηση. Η προσωπικότητα του ατόμου κατά τους ψυχολόγους δεν παύει ποτέ να διαμορφώνεται, αν και όσο περνάει η ηλικία, οι αλλαγές περιορίζονται σημαντικά. Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης συντελείται μέσω των κοινωνικών σχέσεων, όπου πομπός και δέκτης των πολιτιστικών στοιχείων είναι το άτομο (Τερλεξής Π.1975 :16-17).

Τα κυρίαρχα στοιχεία σε αυτήν την διαδικασία κατά τον Wurzbacher είναι τρία: το άτομο, η οργανωμένη κοινωνία και ο πολιτισμός. Από τη μια πλευρά υπάρχει το άτομο και από την άλλη η κοινωνία και ο πολιτισμός. «Η ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο γίνεται αρμονικά, όταν το άτομο μπορέσει να οικειοποιηθεί τον πολιτισμό της συγκεκριμένης κοινωνίας και να αναπτυχθεί σύμφωνα με το σύστημα αξιολόγησης και συμπεριφοράς, που το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο αποδέχεται» (Πυργιωτάκης, Ι. 1989:17).

Η κοινωνικοποίηση ως διαδικασία όπως αναφέρει η Φραγκουδάκη (1985) εκτυλίσσεται σε διαδοχικές φάσεις και διακρίνεται σε πρωτογενή και δευτερογενή κοινωνικοποίηση, όπου εκεί παίζει βασικό ρόλο το σχολείο, ενώ ο Cooley υποστηρίζει ότι το κάθε άτομο διαμορφώνει τη συνείδηση του εαυτού του και την ατομική του ταυτότητα μέσα από τις πρωτογενείς ομάδες, δηλ. οικογένεια, κοινότητα και ομάδα των συνομηλίκων (Bottomore T.B, 1983).

Για τον Durkheim η εκπαίδευση αποτελεί οργανωμένη κοινωνικοποίηση, η οποία όμως προϋποθέτει και αποτελείται από επιμέρους λειτουργίες που απορρέουν και στηρίζονται στα μαθήματα, στην διδασκαλία αυτών και στην οργάνωση της σχολικής ζωής γενικότερα. Ο Durkheim όρισε την εκπαίδευση ως «την δράση που ασκείται από τις γηραιότερες γενεές επί εκείνων που δεν είναι ακόμα ώριμοι για την κοινωνική ζωή. Σκοπός της είναι να ξυπνήσει και να αναπτύξει στο παιδί τις φυσικές, διανοητικές και ηθικές ικανότητες, που αναμένουν από αυτό η κοινωνία στο σύνολό της και το ιδιαίτερο εκείνο περιβάλλον, για το οποίο προορίζεται» (Bottomore, T.B, 1983:300).

Η σχολική κοινωνικοποίηση συμβάλλει καθοριστικά στην διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνική τοποθέτηση του παιδιού, το οποίο φεύγει από την οικογένεια, όπου κυριαρχούν τα συναισθήματα και εισέρχεται στο πλαίσιο της συλλογικής συνείδησης, όπου το σχολείο αποτελεί τον πρεσβευτή της κοινωνίας και βασικό εκφραστή μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας. Καλλιεργεί στάσεις, αντιλήψεις, τρόπους σκέψης και μορφές συμπεριφοράς που συμβάλλουν στη διατήρηση της ιδεολογίας αυτής. Οι σχολικοί μηχανισμοί με όλα τα στοιχεία που μεταδίδουν στο αναπτυσσόμενο άτομο, ασκούν σοβαρή επίδραση στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις κοινωνικές του δομές, τα κοινωνικά του πρότυπα και την κοινωνική τοποθέτηση του. Οι μαθητές αξιολογούνται και κατανέμονται στην κοινωνική ιεραρχία με βάση κάποια κριτήρια που έχουν θεσπιστεί από τους διαμορφωτές εκπαιδευτικής πολιτικής της εκάστοτε χώρας (Τζανή, Μ. 1983).

Άρα οι μηχανισμοί του εκπαιδευτικού συστήματος καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη θέση του σημερινού μαθητή ως αυριανού πολίτη. «Το σχολείο δεν είναι σύμφωνα με τον John Dewey προετοιμασία για τη ζωή, αλλά η ίδια η ζωή. Κύριος στόχος του είναι να προσφέρει στα παιδιά τη δυνατότητα να ανταποκριθούν στον κόσμο τους

τώρα, άρα η σχολική ζωή γίνεται ίδια με την κοινωνική πραγματικότητα και όχι μίμησή της» (Μασσιάλας Β.,1984 :41).

Το πρώτο στάδιο κοινωνικοποίησης των παιδιών συντελείται μέσα στην οικογένεια, ενώ το δεύτερο στάδιο στο χώρο του σχολείου. Το τρίτο στάδιο κοινωνικοποίησης λαμβάνει χώρα σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου (άτυπη εκπαίδευση). Η παραπάνω διάκριση δεν είναι βέβαια απόλυτη, αφού οι φάσεις δεν είναι απόλυτα διακριτές. Η λειτουργία απόκτησης προσόντων είναι αποτέλεσμα της αποστολής του εκπαιδευτικού θεσμού που είναι η παροχή εφοδίων στους μαθητές, η εκμάθηση γνώσεων και η απόκτηση δεξιοτήτων και ικανοτήτων που είναι απαραίτητες για την κατοχή κοινωνικών θέσεων. Μέσω της συμμετοχής στο σχολικό θεσμό, καθορίζεται η επαγγελματική πορεία του ατόμου, διαμορφώνεται το ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον και κοινωνικοποιείται πνευματικά. Άρα διαπαιδαγωγεί, και καλλιεργεί ικανότητες που θεωρούνται απαραίτητες για την ενήλικη ζωή του μαθητή. Στη λειτουργία αυτή εντάσσεται και η λειτουργία της επιλογής δηλαδή ότι το σχολείο επιλέγει εκείνους τους μαθητές που θα φοιτήσουν στις επόμενες βαθμίδες της εκπαίδευσης, καθώς και τον τύπο του σχολείου που θα ακολουθήσουν, ενώ αναφέρεται και ως εσωτερική κατανομή των μαθητών προς τις άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης (Πυργιωτάκης Ι.1989).

Η λειτουργία της επίβλεψης και της επιτήρησης σύμφωνα με την Καντζάρα (2008) απορρέει από το γεγονός ότι τα παιδιά φοιτούν σε ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα που είναι υπεύθυνο να επιβλέπει την συμπεριφορά του αντικαθιστώντας και υποκαθιστώντας την οικογένεια. Επιβλέπει λοιπόν, επιβραβεύει και τιμωρεί όσες συμπεριφορές παραβαίνουν κανόνες της σχολικής ζωής. Από την επίβλεψη πηγάζει και ο εξουσιαστικός ρόλος του σχολείου. Η επιτήρηση συνδέεται με την κυρίαρχη τάξη, αφού επιβάλλεται μέσω της πειθαρχίας και του ελέγχου. Η επίβλεψη συνδέεται με την λειτουργία της αγωγής /ανατροφής που αποτελεί αντικείμενο της παιδαγωγικής επιστήμης. Ο εκπαιδευτικός σύμφωνα με τον Πυργιωτάκη (1989), ιδιαίτερα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση διδάσκει αξίες και πεποιθήσεις, βοηθώντας έτσι στην κοινωνικοποίηση των παιδιών στη κυρίαρχη κουλτούρα της οργανωμένης κοινωνίας και στην ταύτιση τους με την ενήλικη ζωή. Η λειτουργία της απόκτησης προσόντων όμως έχει και μια σημαντική συνέπεια. Η απόκτηση απολυτηρίου θεωρείται πιο σημαντική από το περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Οι απαιτήσεις των εξετάσεων καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη μορφή της παρεχόμενης εκπαίδευσης

παραμερίζοντας τη γενικότερη μόρφωση και την ανάπτυξη κριτικής σκέψης (Καντζάρα,Β.2008).

Η διαδικασία ταύτισης των νέων με την κοινωνία και τους θεσμούς της σημαίνει ότι τα παιδιά εσωτερικεύουν μη γνωστικές πλευρές ενός πολιτισμού που προωθεί την ταύτιση με ένα συγκεκριμένο κοινωνικό σύστημα. Μαθαίνουν να αντιλαμβάνονται την ισχύουσα κοινωνική και φυσική πραγματικότητα ως δική τους και συνεπώς αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους και τον κρίνουν όπως και οι ενήλικες, ταυτίζονται με την εθνική ταυτότητα της κοινωνίας στην οποία ζουν και είναι μέλη της. Όπως αναφέρει η Αντωνοπούλου (2008) η πολιτική κοινωνικοποίηση αποτελεί μια από τις βασικότερες πλευρές τη ταύτισης, καθώς σύμφωνα με τις μαρξιστικές προσεγγίσεις τα σχολεία διαπλάθει τις συνειδήσεις των παιδιών και τους προετοιμάζει για την αποδοχή του ισχύοντος πολιτικού συστήματος. Λειτουργούν ως μέλη της κοινωνικής και πολιτικής ζωής και μαθαίνουν πώς να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων τους και να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του δημοσίου (Giddens,A.2002).

ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Στις βιομηχανικές, αστικές κοινωνίες η εκπαίδευση θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό αγαθό και προνόμιο και συνδέεται με την κοινωνική άνοδο και την κοινωνική ανέλιξη του ατόμου. Η έλλειψή της σημαίνει, για όσους δεν μπορούν να την αποκτήσουν, κοινωνική καθήλωση. Γι' αυτό η παροχή εκπαίδευσης σε όλους αποτελεί αίτημα κοινωνικής δικαιοσύνης, με σκοπό την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών. Για τον Πυργιωτάκη (1989) ως ισότητα δεν νοείται μόνο το απλό δικαίωμα του παιδιού για σχολική φοίτηση, ούτε ως παροχή της ίδιας μαθησιακής προσφοράς με την εξασφάλιση κοινών αναλυτικών προγραμμάτων και κοινής υλικοτεχνικής υποδομής, αλλά ως ισότιμη κατανομή των εκπαιδευτικών τίτλων σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Μόνο έτσι το σχολείο θα αποτελεί επιλεκτική λειτουργία με κοινωνική δικαιοσύνη.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις των Bourdieu και Paseron όπως και του Bernstein αναζητούν κοινά σημεία ανάμεσα στον κόσμο του σχολείου και τον κόσμο από τον οποίο προέρχονται τα παιδιά. Αναφέρουν ότι το σχολείο αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα κοινωνικής κινητικότητας και ολόκληρος ο εκπαιδευτικός θεσμός είναι οργανωμένος και στοχοθετημένος, ώστε να αναπαράγει την κοινωνική ανισότητα

και να προστατεύει την ανώτερη κοινωνική τάξη. Οι δύο πρώτοι μιλούν για πολιτισμικό κεφάλαιο, ενώ ο δεύτερος για τη γλώσσα (Giddens ,A.2002).

Ο Bernstein υποστήριξε ότι η εκμάθηση της γλώσσας δεν είναι απλώς επικοινωνία, αλλά θεμελιώδης διαδικασία κοινωνικοποίησης και κοινωνικού ελέγχου. Όπως λέει ο ίδιος: Όταν ένα παιδί μαθαίνει τη γλώσσα του[...] μαθαίνει συγχρόνως και τις απαιτήσεις της κοινωνικής δομής μέσα στην οποία είναι ενσωματωμένο (Ασκούνη Ν. 2007: 24).

Τα παιδιά, σύμφωνα με τον Bernstein, διαφορετικών προελεύσεων διαμορφώνουν διαφορετικούς κώδικες ή μορφές έκφρασης στις αρχές της ζωής τους, που επηρεάζουν την μετέπειτα εκπαιδευτική τους εμπειρία. Δεν εστιάζεται στις διαφορές στο λεξιλόγιο ή στις λεκτικές δεξιότητες, αλλά στις συστηματικές διαφορές που εμφανίζονται του τρόπου χρήσης της γλώσσας ιδιαίτερα στην σύγκριση φτωχών και πλούσιων παιδιών. Υποστηρίζει, όπως αναφέρει ο Πυργιωτάκης (1989), ότι η γλώσσα των παιδιών της εργατικής τάξης αντιπροσωπεύει έναν περιορισμένο κώδικα, ο οποίος συνδέεται άμεσα με το πολιτιστικό πλαίσιο των κατωτέρων στρωμάτων. Αντίθετα τα παιδιά της μεσαίας τάξης κατέχουν έναν περίτεχνο κώδικα, έναν τύπο ομιλίας, όπου οι έννοιες των λέξεων μπορούν να εξατομικευτούν και έτσι το παιδί μπορεί να γενικεύει ευκολότερα και να εκφράζεται αφηρημένα. Άρα μπορούν και προσαρμόζονται ευκολότερα στο σχολικό περιβάλλον (Θάνος, Θ., Τόλιος, Θ.2016).

Σύμφωνα με τον Giddens (2002), ο Bourdieu και ο Passeron αναφέρουν ότι το σχολείο συμβάλλει στην πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Το πολιτισμικό κεφάλαιο που κατέχουν οι ανώτερες τάξεις και κληρονομούν στα παιδιά τους είναι παρόμοιο με το κεφάλαιο που μεταδίδεται στο σχολείο. Αποτέλεσμα να υποβοηθήτε η επίδοσή του, καθώς περνούν από έναν κόσμο γνωστό, της οικογένειας σε έναν κόσμο του σχολείου που τους φαίνεται επίσης γνωστός. Αντίθετα το πολιτισμικό κεφάλαιο των κατωτέρων τάξεων δεν αναγνωρίζεται ως τέτοιο. Ο κόσμος του σχολείου θεωρείται «ξένος» ενώ για τα παιδιά των ανωτέρων τάξεων οικείος. Έχουν άνεση στο σχολείο και φαίνεται να μην καταβάλλουν καμιά προσπάθεια για να πετύχουν, φυσικό αφού η σχολική τους επίδοση βαθμολογείται σύμφωνα με το πολιτιστικό κεφάλαιο που ήδη κατέχουν και όχι σύμφωνα με αυτό που θα πρέπει να μάθουν. Ο Bernstein υποστηρίζει ότι η χρήση του λιγότερου επεξεργασμένου γλωσσικού κώδικα από τα παιδιά των κατώτερων τάξεων έχει ως αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζεται από το

σχολείο ως μια διαφορετική μορφή έκφρασης, αλλά ως ελλιπή και ως ανάρμοστη συμπεριφορά ή αυθάδεια και επομένως βαθμολογείται χαμηλά. Σύμφωνα με τους συγγραφείς το πολιτισμικό κεφάλαιο κληρονομείται ως πολιτισμικό κεφάλαιο σε όσους ήδη το κατέχουν και συμβάλλει στην διατήρηση της κοινωνικής δομής, που είναι εκ των πραγμάτων άνιση. Άρα το σχολείο αποτελεί έναν μηχανισμό κοινωνικής επιλογής που εμφανίζεται ως φυσική επιλογή. Η επιλογή που γίνεται μέσω του σχολείου, της βαθμολόγησης και της αξιολόγησης είναι επιλογή των μαθητών, ανάλογα με το κεφάλαιο που κατέχουν (Giddens, A.2002:544-545).

Η θεωρία του Bernstein επικρίθηκε και ιδιαίτερα εύστοχες ήταν οι παρατηρήσεις του W.Labov σύμφωνα με τις οποίες «δεν υπάρχει γλωσσική υστέρηση, αλλά γλωσσική διαφοροποίηση της κατώτερης κοινωνικής τάξης», δέχεται ότι υπάρχουν διαφορετικοί γλωσσικοί κώδικες και στενή σχέση μεταξύ της κοινωνικής τάξης και του κώδικα που χρησιμοποιεί. Δεν υπάρχουν όμως ανώτεροι και κατώτεροι, καθώς ο γλωσσικός κώδικας της κατώτερης είναι εξίσου εκφραστικός, ενώ της ανώτερης χαρακτηρίζεται από βερμπαλισμό δηλ. πολυπλοκότητα και αφθονία λέξεων (Πυργιωτάκης I.1989 σελ:121).

Οι Bowles και Gintis με τη μελέτη τους «Schooling in capitalist America» υποστηρίζουν την ανάπτυξη της καθολικής εκπαίδευσης, αφού ο αναφαλβητισμός μειώθηκε αισθητά, όμως ταυτόχρονα επειδή η εκπαίδευση αναπτύχθηκε ως τρόπος ανταπόκρισης στις οικονομικές ανάγκες, το σύγχρονο σχολείο νομιμοποιεί την ανισότητα και περιορίζει την προσωπική ανάπτυξη. Η βασική θέση τους είναι ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο χώρο της εκπαίδευσης αντιστοιχούν με τις σχέσεις στο χώρο της εργασίας, άρα το σχολείο συμβάλλει στην αναπαραγωγή των σχέσεων παραγωγής, γιατί καλλιεργεί, μορφώνει και προετοιμάζει τα παιδιά για τη μελλοντική τους κοινωνική θέση. Διαμορφώνει συνειδήσεις και προσωπικότητες μέσω της μετάδοσης ήθους και πολιτισμού, της ευπρέπειας και της ευσέβειας, μια διαδικασία μέσω της οποίας τα παιδιά εσωτερικεύουν τη θέση τους για την ενήλικη ζωή (Bowles & Gintis 1976 σ:206).

Η εθνογραφική μελέτη της Jean Anyon κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στα σχολεία της εργατικής τάξης οι γνώσεις μεταδίδονται ως πληροφορία και υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στην ταξική προέλευση των μαθητών με το αναλυτικό πρόγραμμα και την εκπαιδευτική διαδικασία του σχολείου. Το σχολείο για την Anyon, όπως

αναφέρει η Καντζάρα (2008) είναι πατερναλιστικό, αφού αποφασίζεται από πάνω τι θα μάθουν τα παιδιά και με ποιο τρόπο, δίνοντας μεγάλη έμφαση σε κανόνες και διαδικασίες. Αντίθετα τα παιδιά από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις διδάσκονται από νωρίς να διακρίνουν «τι είναι γνώση», να ανακαλύπτουν το νόημα και να κάνουν συνδέσεις σε διαφορετικά πράγματα και γεγονότα (Πυργιωτάκης, Ι. 1989).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Το σχολείο είναι άμεσα συνδεδεμένο με τους κοινωνικούς θεσμούς, διακρίνεται από μικρή ή μεγάλη αυτονομία και ως θεσμός, η εκπαίδευση δεν είναι απλώς ο καθρέφτης της ευρύτερης κοινωνίας, αλλά συντελεί στην διαμόρφωσή της, αφού έχει επιφορτιστεί με λειτουργίες όπως της προετοιμασίας των μελών της για την κοινωνική τους συμμετοχή. Η μόρφωση στη σημερινή εποχή αποτελεί ένα μέσο για την απόκτηση τίτλων σποδών και κοινωνικής κινητικότητας. Οι λειτουργίες της εκπαίδευσης βασίζονται στα σχολικά βιβλία, στα διδασκόμενα μαθήματα και στις διδακτικές μεθόδους. Γι' αυτό έχει μεγάλη σημασία ποια βιβλία διδάσκονται, με ποιο σκοπό, σε ποιούς μαθητές απευθύνονται, αλλά και πώς είναι οργανωμένες οι εκπαιδευτικές σχέσεις και ποιες οι σχολικές υποδομές, οι οποίες τίθενται στη υπηρεσία της εκπαίδευσης. Παράλληλα το σχολείο εκτός από μόρφωση παρέχει καλλιέργεια και πιστοποιεί τις γνώσεις των μαθητών μέσω της βαθμολογίας της σχολικής επίδοσης. Ο τρόπος που διενεργείται αυτή η πιστοποίηση των γνώσεων έχει κοινωνικές συνέπειες άδηλες, αναμενόμενες ή απροσδόκητες. Αποτελεί όμως και πεδίο συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων ανάμεσα σε διαφορετικά συμφέροντα και κουλτούρες, ανάμεσα στην ανεξαρτησία και την αυτονομία των μαθητών και στην προσπάθεια του σχολείου να επιβάλλει μια εξουσία λιγότερο ή περισσότερο αυθαίρετη. Έχει όμως και μια απροσδόκητη συνέπεια, αφού συμβάλλει στην ανοδική κινητικότητα, στην κοινωνική και πολιτική συνειδητοποίηση και παρέχει τις γνώσεις για τη σύλληψη μιας κοινωνίας διαφορετικής που θα χαρακτηρίζεται από την ισονομία και την αξιοκρατία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Αντωνοπούλου,Μ.,(2008).*Οι κλαστικοί της Κοινωνιολογίας. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*. Αθήνα. Εκδόσεις: Σαββάλας
2. BOTTMORE T.B., (1983). *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*. Αθήνα.Εκδόσεις: GUTENBERG
3. Bowles, S.& Gintis ,H (1976) *Schooling in Capitalist America: Education Reform and the Contradictions of Economic Life*, New York: Basic Books
- 4.Γαμβρίμης Π., Καπετάνιου Α.(2016). Κοινωνική τάξη και σχολικά αποτελέσματα. Στα Πρακτικά 2^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Κοινωνιολογίας «*Εκπαίδευση και κοινωνία στην εποχή της κρίσης*» Ρόδος. Εκδότης: Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού,σελ.68-79
- 5.Giddens,A.(2002).*ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*. (μτφ. επιμ. Τσαούσης, Δ.) Αθήνα. Εκδόσεις: GUTENBERG
- 6.Θάνος Θ., Τόλιος Θ.(2018). Πολιτισμικές εμπειρίες παιδιών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης: Ο ρόλος του γεωγραφικού παράγοντα. Στα Πρακτικά 2^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Κοινωνιολογίας «*Εκπαίδευση και κοινωνία στην εποχή της κρίσης*». Ρόδος. Εκδότης: Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού.σελ.57-65
- 7.Healy,M.(2013). *Φιλοσοφικές και πολιτικές διαστάσεις της κοινωνικής συνοχής. Νέες κατευθύνσεις για την εκπαιδευτική πολιτική*. (μτφ. Πελεκάνος, Ι.). Αθήνα. Εκδόσεις :Τόπος
- 8.Καντζάρα,Β.,(2008).*ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*. Αθήνα. Εκδόσεις: Πολύτροπον
- 9.Καράγιωργας, Σ. και συν.(1999) *Διαστάσεις της φτώχειας*, τομ. Β'2^η έκδοση, Αθήνα :ΕΚΚΕ,(κεφ. 7 *Φτώχεια, ανισότητα και αποστέρηση στην εκπαίδευση*) σελ:327-377
- 10.Κουτσελίνη-Ιωαννίδου, Μ.(2013). *Αναλυτικά προγράμματα και διδασκαλία*. Αθήνα. Εκδόσεις :ΠΕΔΙΟ
- 11.Λαμπίρη-Δημάκη,Ι.(1974)*Προς μια ελληνική κοινωνιολογία της παιδείας*,τομ.1 και 2, Αθήνα: ΕΚΚΕ
- 12.Μασσιάλας Β.,(1984). *Το σχολείο εργαστήρι της ζωής*. Αθήνα. Εκδόσεις: Γρηγόρη.
13. Μυλωνάς, Θ.(1999). *Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς. Η μέση εκπαίδευση στο χωριό και στην πόλη*. Αθήνα, Εκδόσεις: GUTENBERG

14. Παπαδοπούλου, Δ., (2012). *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ*. Αθήνα. Εκδόσεις: Τόπος.
15. Πυργιωτάκης, Ι., (1989). *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες*. Αθήνα, Εκδόσεις: Γρηγόρη.
16. Ρουσέας, Π., Βρετάκου, Β. (2006). Έρευνα για τη μαθητική διαρροή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (γυμνάσιο, ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ), Αθήνα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ, 2011, *Υπάρχουσα κατάσταση στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Εκπαιδευτικές ανισότητες, μια πρόκληση για το μέλλον*. Αθήνα, Εκδόσεις ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ
17. Τερλεξής Π., (1975). *Πολιτική κοινωνικοποίηση. Η Γένεση του πολιτικού ανθρώπου*. Αθήνα. Εκδόσεις: GUTENBERG
18. Τζάνη, Μ. (1983). *Σχολική επιτυχία: Ζήτημα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας*. Αθήνα: Γρηγόρης
19. Φακιολάς, Ν. (2002). Σχολική αποτυχία και Κοινωνικός Αποκλεισμός, στο «Κοινωνικός Αποκλεισμός. Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε», Αθήνα, Εκδόσεις Αρμός
20. Φλουρή, Γ., (1989). *Αυτοαντίληψη, σχολική επίδοση και επίδραση γονέων*. Αθήνα, Εκδόσεις: ΓΡΗΓΟΡΗ
21. Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική Ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα. Εκδόσεις: Παπαζήση.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

1. Ασκούνη Ν. (2007). Κοινωνικές ανισότητες στο σχολείο. *Κλειδιά και Αντικλειδιά ΥΠΕΠΘ* Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανάκτηση Μάρτιος 2022 www.kleidiakaiantikleidia.net
2. Καντζάρα Β. (2011) Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ. Πρακτικά του 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ. Ανάκτηση Μάρτιος, 2022 <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjK5fWIsPreAhUGJ1AKHckUB5kQFjAAegQICRAB&url=http%3A%2F%2Fwww.academia.edu%2F5310540%2F%25CE%259F%25CF%2583%25CF%258D%25CE%25B3%25CF%2587%25CF%2581%25CE%25BF%25CE%25BD%25CE%25BF%25CF%2582%25CF%2581%25CF%258C%25CE%25BB%25CE%25BF%25CF%2582%25CF%2584%25CE%25B7%25CF%2582%25CE%25B5%25CE%25BA%25CF%2580%25CE%25B1%25CE%25AF%25CE%25B4%25CE%25B5%25CF%2585%25CF%2583%25CE%25B7%25CF%2582%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25B7%25>

[CE%25BD_%25CE%25BA%25CE%25BF%25CE%25B9%25CE%25BD%25CF%2589%25CE%25BD%25CE%25AF%25CE%25B1_Contemporary_Role_of_Education_in_Society_&usg=AOvVaw0XG2Q8eIs9M5G8y3HGt6Eg](#)